

SZKOLENIE PODSTAWOWE STRAŻAKÓW RATOWNIKÓW OSP

TEMAT 13: Materiały niebezpieczne

---

autor: Mariusz Przybułowski

MATERIAŁ NAUCZANIA

- Materiał niebezpieczny,
- Zagrożenia chemiczne,
- Źródła zagrożeń chemicznych, radiacyjnych, biologicznych,
- Rozprzestrzenianie się uwalnianych podczas katastrof i awarii materiałów niebezpiecznych,
- Oddziaływanie materiałów niebezpiecznych na człowieka, środowisko.

Wstęp

W Polsce potencjał krajowego systemu ratowniczego, głównie Państwowej Straży Pożarnej, stopniowo rośnie, co pozwala na coraz bardziej sprawne prowadzenie akcji ratowniczych w razie powstałych awarii w czasie transportu materiałów niebezpiecznych. W wyniku wypadków, awarii i katastrof może dojść do niekontrolowanego wycieku cieczy niebezpiecznych, przedostania się do atmosfery niebezpiecznych gazów, par i aerozoli, co częstokroć staje się źródłem zagrożenia pożarowego i wybuchowego. Ciecze i gazy mogą też mieć właściwości toksyczne jak i żrące.

Definicja

Materiały niebezpieczne to artykuły lub substancje, których właściwości mogą spowodować zagrożenie dla zdrowia, bezpieczeństwa, mienia lub środowiska i które są wymienione na liście materiałów niebezpiecznych lub są klasyfikowane zgodnie z przepisami **RID, ADR, IATA-DGR, IMDG-Code**.

Podstawą systemu bezpieczeństwa chemicznego w krajach Unii Europejskiej są dwie dyrektywy:

- 1. 67/548/EC, która wprowadza system klasyfikacji niebezpiecznych substancji chemicznych dostarczonych na rynek**
- 2. 94/55/EC, wprowadza jednolity system bezpieczeństwa opierający się na zaleceniach Komitetu Ekspertów ONZ.**

Zdjęcie 1

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Rozróżnia się 9 grup (klas) materiałów niebezpiecznych.

- Klasa 1 – Materiały Wybuchowe (w tym 6 Podklas)
- Przykłady: **amunicja myśliwska lub do broni osobistej, bezpieczniki, fajerwerki** (niektóre)

Klasa 2 – Gazy w tym 3 Podklasy:

Gaz Palny np. **propan, butan, acetylen**

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

- Klasa 2 – Gazy w tym 3 Podklasy:
- Gaz niepalny, nietrujący np. **neon**, **dwutlenek węgla**, **hel**, **płynny azot**

Klasa 2 – Gazy w tym 3 Podklasy:
Gazy Toksyczne

Klasa 3 – Ciecze Palne
np. **farby**, **alkohole**, **kleje**, **aceton**, **paliwo**

Zdjęcie 1

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

Klasa 4 – Ciała Stałe Palne w tym 3 Podklasy

Ciała Łatwopalne np. **zapałki, siarka**

Podatne na samozapalenie się np. **biały lub żółty fosfor, magnez**

Palne w kontakcie z wodą np. **sód, karbit**

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

Klasa 5 – Substancje Utleniające w tym 2 Podklasy:

Utleniacze np. **wybielacze, wapno, nawozy**

Nadtlenki organiczne

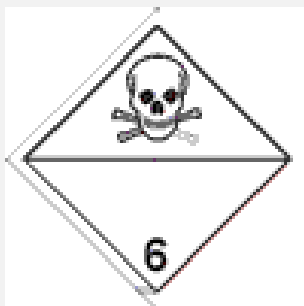

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

Klasa 6 – Substancje Trujące i Zakaźne w tym 2 Podklasy:

Substancje Trujące np. **cyjanek, arszenik, strychnina**

Substancje Zakaźne np. **wirusy, bakterie, szczepionki lub produkty biologiczne znane jako powodujące choroby ludzi lub zwierząt (HIV, grzybice, wścieklizny); zalicza się tu też odpady medyczne**

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

- Klasa 7 – Materiały Radioaktywne

Materiały Radioaktywne
Kategoria I - białe

Materiały Radioaktywne
Kategoria II - żółte

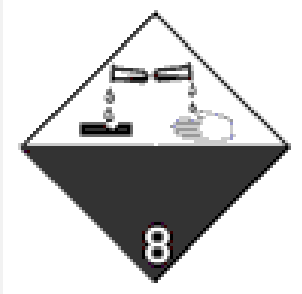
Materiały Radioaktywne
Kategoria III - żółte

Zdjęcie 1

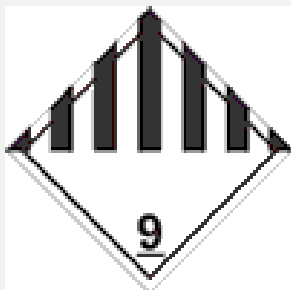
Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Klasyfikacja

Materiały żrące np. **kwask siarkowy, kwas do akumulatorów**

Materiały niebezpieczne różne:

Materiały niebezpieczne różne np. **azbest, środki zapachowe, środki do znieczuleń, dwutlenek węgla w postaci stałej tzw suchy lód**

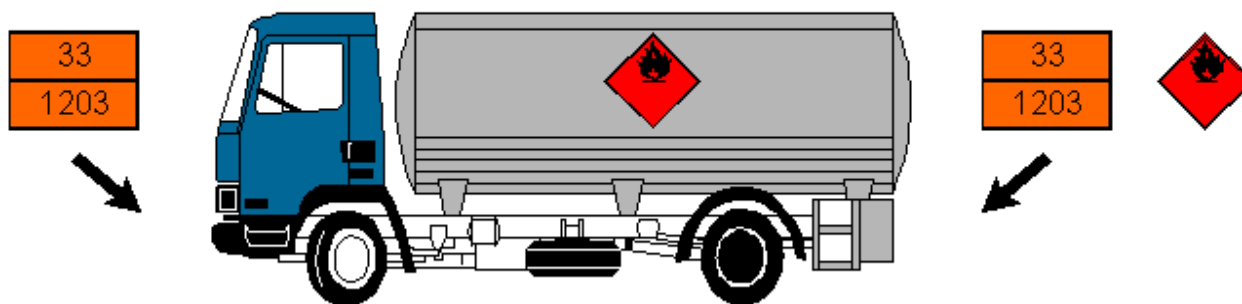
Materiały magnetyczne

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Oznaczenia w transporcie materiałów niebezpiecznych

Pomarańczowe tablice z czarnym obwodem umieszczane z tyłu i z przodu pojazdu od strony kierowcy na wysokości nie mniejszej niż 0,5 m i nie większej niż 2 m

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

PRZYKŁAD TABLICY

Liczba w Liczniku to numer rozpoznawczy niebezpieczeństwa

Cyfra w **Mianowniku** oznacza numer pod którym dana substancja (np.. Benzyna) jest sklasyfikowana w katalogu materiałów niebezpiecznych ONZ.

33

1203

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

33

1203

Objaśnienia cyfr w liczniku

- 0 - brak dodatkowego zagrożenia
- 2- emisja gazu spowodowana ciśnieniem lub reakcją chemiczną
- 3- zapalność mat. ciekłych i gazów lub mat. ciekły samonagrzewający się
- 4- zapalność mat. stałych lub mat. stały samonagrzewający się
- 5- działanie utleniające (wzmagające palenie)
- 6- działanie trujące lub zakaźne
- 7- działanie promieniotwórcze
- 8- działanie żrące
- 9- zagrożenie samorzutną i gwałtowną reakcją

Zdjęcie 1

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

X323

1205

- Kombinacja cyfr **32, 42, 62, 82** w numerze rozpoznawczym zagrożenia oznacza, że materiał reaguje z wodą wydzielając gazy palne
- Powtórzenie cyfry wskazuje nasilenie zagrożenia np. **33, 44, 55, 66, 88**
- **X** – poprzedzający numer rozpoznawczy oznacza materiał reagujący **niebezpiecznie** z wodą (gaszenie za zgodą specjalistów)

Zdjęcie 1

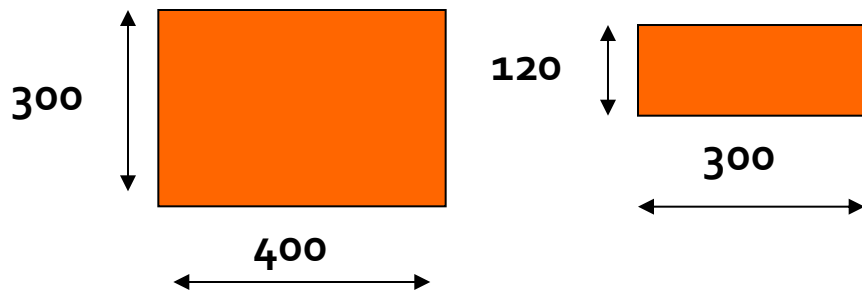
X323 materiał ciekły zapalny, reagujący niebezpiecznie z wodą, wydzielający gazy palne
223 gaz skroplony, schłodzony, palny
606 materiał zakaźny

Klasyfikacja materiałów niebezpiecznych

Tablice mogą występować bez numerów i oznaczają substancje niebezpieczne, które :

- Na pojeździe występuje mieszany asortyment (wiele substancji).
- Oznacza przewóz substancji ogólnego zagrożenia ruchu.
- Są to tak zwane sztuki przesyłki – czyli substancje przewożone w opakowaniach

Zagrożenia chemiczne

- **Substancja chemiczna** - pierwiastek chemiczny lub jego związki w stanie, w jakim występują w przyrodzie lub zostają uzyskane za pomocą procesu produkcyjnego, z wszelkimi dodatkami wymaganymi do zachowania ich trwałości oraz wszelkimi zanieczyszczeniami powstałymi w wyniku zastosowanego procesu, wyłączaając rozpuszczalniki, które można oddzielić bez wpływu na stabilność i skład substancji.
- **Mieszanina chemiczna** (poprzednie regulacje prawne – preparat chemiczny) oznacza mieszaninę lub roztwór składający się z dwóch lub większej liczby substancji chemicznych.

Zagrożenia chemiczne

ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ:

- Transport (samochodowy, kolejowy, morski, lotniczy)
- Przemysł (farmacja, fabryki, akumulatory itp.)
- Rolnictwo (nawozy, pestycydy)

Zagrożenia chemiczne

Każdy materiał niebezpieczny posiada

KARTE CHARAKTERYSTYKI, która mówi nam o :

- Identyfikacji danej substancji
- Najwyższym dopuszczalnym stężeniu (NDS)
- Dolnej i Górnej granicy wybuchowości (DGW i GGW)
- Właściwościach fizykochemicznych
- Właściwościach niebezpiecznych (np. reakcji z innymi substancjami)
- Zagrożeniach (pożarowym, wybuchowym, toksykologicznym)
- Postępowaniu w trakcie uwolnienia
- Postępowaniu z poszkodowanym (udzielenie pierwszej pomocy)
- Kontrola narażenia/środki ochrony indywidualnej

Zagrożenia chemiczne

TOLUEN
 C_7H_8
0001
IDENTYFIKACJA MATERIAŁU
Nazwa i synonimy:
polskie: toluen, metylobenzen, fenylometan

angielskie: toluene, methyl benzene, phenyl methane

niemieckie: Toluol, Benzylwasserstoff, Tolywasserstoff, Methylbenzol, Anisen

francuskie: toluène, méthylobenzène, méthane phénylique

rosyjskie: толуол, метилбензол

Nazwa wg IUPAC: methyl benzene

 Wzór chemiczny: $C_6H_5CH_3$

Numer CAS: 108-88-3

Numer ONZ: 1294

Numer RTECS: XS5250000

Numer EWG: 601-021-00-3

nr 3

33
1294

 Numer rejestracyjny: 0001
 Data opracowania karty: 15.10.1993 r.
 Jednostka zatwierdzająca: Rada Programowa

© CENTRALNY INSTYTUT OCHRONY PRACY

0001
 C_7H_8
TOLUEN
WŁAŚCIWOŚCI FIZYKOCHEMICZNE

a) Właściwości podstawowe

Masa cząsteczkowa: 92,1

Stan skupienia w temp. 20°C: ciecz

Barwa: bezbarwna

Zapach: charakterystyczny

Temperatura topnienia: -95°C

Temperatura wrzenia: 110,6°C

Gęstość w temp. 20°C: 0,873 g/cm³
Gęstość par względem powietrza: 3,18

Prężność par:

— w temp. 20°C: 29 hPa

— w temp. 30°C: 51 hPa

Stężenie pary nasyconej:

 — w temp. 20°C: 110 g/m³

 — w temp. 30°C: 186 g/m³
Rozpuszczalność w wodzie w temp. 25°C: 0,051 %wag.

Rozpuszczalność w innych rozpuszczalnikach: rozpuszcza się w acetonie, lodowatym kwasie octowym, chloroformie, alkoholu etylowym, eterze etylowym

b) Właściwości dodatkowe

Temperatura krytyczna: 318,6°C

Ciśnienie krytyczne: 4,1 MPa

Współczynnik załamania światła w temp. 20°C: 1,4969

Lepkość w temp. 20°C: 0,5866 mPa·s

Ciepło właściwe w temp. 25°C: 1,76 J/gK

Ciepło parowania:

— w temp. wrz.: 361,6 J/g

— w temp. 25°C: 412,3 J/g

Ciepło spalania: -42,48 kJ/g

Współczynnik podziału n-oktanol/woda : 2,69

WŁAŚCIWOŚCI NIEBEZPIECZNE

Łatwo palna, szkodliwa ciecz. Pary tworzą mieszaniny wybuchowe z powietrzem. Pary są cięższe od powietrza, gromadzą się przy powierzchni ziemi i w dolnych partiach pomieszczeń. Niebezpiecznie reaguje z mieszaniną kwasu siarkowego i kwasu azotowego, czterotlenkiem dwuazotu, trójfluorkiem bromu, sześciofluorkiem uranu.

ZAGROŻENIE POŻAREM I WYBUCHEM
Klasa temperaturowa: T1

Grupa wybuchowości: IIA

Temperatura zapłonu: 4°C

Temperatura samozapłonu: 480°C

Granice wybuchowości w powietrzu:

- dolna 1,2 %obj.

- górna 7,0 %obj.

Stężenie stechiometryczne: 2,28 %obj.

Produkty spalania: dwutlenek węgla, woda

Źródła zagrożeń chemicznych, radiacyjnych, biologicznych

Zagrożenia chemiczne

Jednym z bardzo ważnych i aktualnych zagadnień w Polsce jest zapewnienie bezpieczeństwa obiektów i instalacji, w których są produkowane, przetwarzane bądź magazynowane niebezpieczne substancje chemiczne. Uwolnienie takich substancji do otoczenia, pożar lub wybuch, w razie awarii w takim obiekcie, powodują zazwyczaj bardzo ciężkie, często katastroficzne skutki.

Zasady, procedury oraz obowiązki zarządów obiektów niebezpiecznych oraz odpowiednich władz i służb publicznych mające na celu zapobieganie takim awariom, przygotowanie się na ich wypadek oraz właściwe reagowanie w celu ograniczenia lub likwidacji ich skutków zostały ujęte w międzynarodowych aktach prawnych oraz w przepisach licznych krajów.

Źródła zagrożeń chemicznych, radiacyjnych, biologicznych

Zagrożenia radiacyjne

Na terytorium Polski nie ma źródeł promieniowania jonizującego dużej mocy, np. elektrowni jądrowej. Jednakże występuje wiele urządzeń wykorzystujących izotopy promieniotwórcze (np. w medycynie). Zagrożenia radiacyjne mogą także wystąpić podczas transportu materiałów promieniotwórczych. Zagrożenia radiacyjne o wysokiej skali mogą również wystąpić na terenie naszego kraju w wyniku awarii elektrowni jądrowych zlokalizowanych na terenie państw ościennych. Całkowicie nie można także wykluczyć zagrożeń związanych z militarnym lub pozamilitarnym (np. atak terrorystyczny) użyciem broni atomowej.

Źródła zagrożeń chemicznych, radiacyjnych, biologicznych

Zagrożenia biologiczne

Zagrożenia biologiczne to zjawisko bardzo powszechne w środowisku rolniczym. Podczas wykonywania wielu różnych prac produkcyjnych rolnik jest narażony na działanie biologicznych czynników szkodliwych.

Biologiczne czynniki szkodliwe to mikro- i makroorganizmy oraz substancje przez nie wytwarzane, które wywierają szkodliwy wpływ na organizm człowieka i mogą wywoływać choroby zawodowe, zwłaszcza układu oddechowego i skóry.

Zdjęcie 1

Źródłem zagrożeń może być również atak terrorystyczny z użyciem broni biologicznej np. wirusa, bakterii.

Rozprzestrzenianie się uwalnianych podczas katastrof i awarii materiałów niebezpiecznych,

W transporcie zdarzają się awarie, a ich skutkiem są emisje do naturalnego środowiska substancji i preparatów stałych, ciekłych i gazowych – często toksycznych i kancerogennych. Zjawiskiem towarzyszącym awariom są pożary (rozlewisk, chmury oparów) czy wybuchy. Zasięg strefy niebezpiecznej zależy od rodzaju, właściwości fizykochemicznych i ilości uwolnionej substancji.

Rozprzestrzenianie się uwalnianych podczas katastrof i awarii materiałów niebezpiecznych,

Drogi rozprzestrzeniania się substancji niebezpiecznych są trzy:

- 1) gleba, gdzie nie ma bezpośredniego zagrożenia dla ludzi, ale zagrożenie ekologiczne jest poważne,
- 2) woda, gdzie nie ma bezpośredniego zagrożenia dla ludzi, ale jest dla ekosystemów wodnych,
- 3) powietrze, gdzie może wystąpić bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi. Niekorzystnym zjawiskiem awarii jest powstawanie odpadów.

Oddziaływanie materiałów niebezpiecznych na człowieka, środowisko

Podział materiałów niebezpiecznych

Ogólno trujące Powodują ostre lub chroniczne zatrucie prowadzące często od zejść śmiertelnych

Szkodliwe Wszelkiego typu związki o niekorzystnym oddziaływaniu na organizm, po długotrwałej ekspozycji powodujące chorobę lub śmierć

Żrące Po zetknięciu z żywą tkanką powodując jej zniszczenie

Drażniące Powodują stany zapalne skóry, błon śluzowych i oczu

Neurotoksyczne Powodują uszkodzenia centralnego układu nerwowego i nerwów obwodowych

Rakotwórcze Powodują zmiany nowotworowe w organizmie

Narkotyczne Powodują stany oszołomienia, utraty przytomności, w ekstremalnych przypadkach powodują śmierć.

Alergiczne Wywołują w organizmie odczyn typu uczuleniowego

Mutogenne Powodują uszkodzenie aparatu dziedzicznego, oraz zmiany cech dziedzicznych potomstwa

Upośledzające Powodują zmiany w rozwoju wewnątrzmacicznym płodu

Oddziaływanie materiałów niebezpiecznych na człowieka, środowisko

Przenikanie substancji trujących do organizmu może nastąpić przez:

- drogi oddechowe – głównie gazy, opary cieczy lub ciał stałych. Tą drogą następuje zatrucie w ilości 90 - 95%.
- powierzchnie skóry – głównie ciała stałe i ciecze a także niektóre gazy i pary łączące się z wilgocią skóry człowieka, wywołujące działanie drażniące i inne. Takie przypadki mają miejsce przede wszystkim przy bezpośrednim zetknięciu się z daną substancją, zwykle przez polanie powierzchni ciała.
- przewód pokarmowy – ciała stałe, ciecze, nielicznych przypadkach gazy i opary – możliwe przy niedostatecznej higienie osobistej, przypadkowe albo wynikające z działań samobójczych

BIBLIOGRAFIA

- J. Ranecki „Ratownictwo chemiczno - ekologiczne” - SA PAP Poznań, 1998 r.
- 3. M. Świerżewski „Uwaga wybuch” - IW CRZZ Warszawa, 1976 r.
- Ustawa z dnia 31 marca 2004 r. o przewozie koleją towarów niebezpiecznych (Dz.U. Nr 97, poz. 962 i Dz.U. Nr 141, poz. 1184 z 2005 r),
- Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o przewozie drogowym towarów niebezpiecznych (Dz. U. Nr 199, poz. 1671 oraz Dz.U. Nr 96, poz. 959, Dz.U. Nr 97, poz. 962 Dz.U. Nr 173 poz. 1808 z 2004 r oraz Dz.U. Nr 90, poz. 757, Dz.U. Nr 141, poz. 1184 z 2005 r.),
- Umowa europejska dotycząca międzynarodowego transportu drogowego towarów niebezpiecznych (ADR) (Dz. U. z 2002r r Nr 194 poz.1629)
- Regulamin międzynarodowego przewozu kolejami towarów niebezpiecznych (RID) (Dz.U. z 1985 r. Nr 34, poz. 158 i 159, z 1997 r. Nr 37, poz. 225 i 226 oraz z 1998 r. Nr 33, poz. 177);
- S. M. Zielinska :ADR 205-2007 Transport samochodowy towarów niebezpiecznych, ODDK Gdańsk 2005r.
- K. Grzegorzczak, B. Hancyk, R. Buchcar: Towary niebezpieczne w Transporcie